

4.2. Фінансова та інвестиційна діяльність страхових компаній: їх сутність та взаємозв'язок

За умов посилення впливу економічних та політичних ризиків у житті суспільства фінансова діяльність страховиків потребує системного, комплексного дослідження, спрямованого на виявлення та розробку рекомендацій, що сприятимуть кращому забезпеченню фінансовими ресурсами здійснюваної ними операційної та інвестиційної діяльності [1].

Активізація фінансової діяльності страховиків забезпечить вирішення проблем: стимулювання залучення капіталу; збільшення обсягів довгострокового капіталу; регулювання потоків фінансових ресурсів; збільшення рівня реінвестування прибутку; розширення можливостей капіталовкладень та інвестиційних можливостей страховиків. Відповідно, дослідження питань, пов'язаних з управлінням формування і використання фінансових ресурсів страховиків, набувають усе більшої актуальності.

Актуальність вищезазначених питань впливає також з того, що страхові компанії в ході своєї діяльності акумулюють значні за обсягом фінансові ресурси завдяки інверсії страхового циклу, коли надходження страхових премій передують виплаті страхових сум і відшкодувань, а також нерівномірному розподілу ризиків у часі. Отже, протягом певного періоду (від моменту отримання страхової премії до здійснення страхової виплати, якщо страхувальник зазнає збитків) страховики мають у своєму розпорядженні чималі грошові ресурси, якими можуть управляти. Крім того, вони володіють значними власними коштами у формі статутного капіталу, вільних резервів та інших складових власного капіталу. З одного боку, завдяки можливості спрямовувати мобілізовані кошти фізичних і юридичних осіб у вигляді страхових премій, а також власні кошти в різноманітні види інвестицій страховики належать до найбільших інституціональних інвесторів. З другого — за допомогою страхування можна стимулювати інвестиційну діяльність вітчизняних та іноземних власників капіталу через проведення відповідних операцій за видами страхування, що гарантують інвесторам повернення вкладених коштів, а в багатьох випадках і відшкодування неотриманого доходу в разі настання різних

несприятливих подій, які призвели до фінансових втрат [2].

Українські страхові компанії поступово нарощують капітал та акумулюють значні суми страхових резервів, тим самим збільшуючи обсяг своїх зобов'язань перед клієнтами. Це потребує від страховиків посилення уваги до власної фінансової платоспроможності. Одним із найважливіших чинників останньої є ефективна політика страхової компанії щодо розміщення власних коштів і коштів страхових резервів [2].

В табл.1 наведено визначення поняття «фінансова діяльність» в наукових публікаціях та нормах законодавства України.

Розглянувши основні підходи до розуміння сутності фінансової діяльності страхових компаній, зазначимо, що це поняття визначене в окремих нормативно-правових актах, зокрема у Законі України «Про страхування» та «Ліцензійних умовах провадження страхової діяльності» [7; 8]. Згідно з положеннями вказаних документів страховики, окрім страхування і перестрахування, можуть здійснювати *фінансову діяльність*, що пов'язана із формуванням, розміщенням страхових резервів та їх управлінням, тобто у страховому законодавстві чітко визначено сутність фінансової діяльності страховика.

З одного боку, це доволі звужений підхід, оскільки мова йде лише про залучений капітал страховика, а про власний капітал не зазначено, а з іншого боку - він конкретизує, що кошти страхових резервів формуються у процесі здійснення операційної діяльності, а їх розміщення відбувається у процесі інвестиційної діяльності. Ефективність управління у вказаних напрямках відображається змінами у складі та структурі не лише залученого капіталу, а й у складі та структурі власного капіталу страхових компаній, оскільки у разі позитивних фінансових результатів, отриманих від основної діяльності, є реальні фінансові можливості для поповнення власного капіталу та інвестування.

Таким чином, дослідження фінансової діяльності страховика варто проводити із врахуванням специфіки страхування та страхової діяльності. У цьому контексті розглянемо детальніше особливості формування і розміщення коштів страхових резервів, які є основним елементом залученого капіталу страховика та формуються із ресурсів, що тимчасово перебувають у його розпорядженні.

Таблиця 1

Характеристика поняття «фінансова діяльність» в науковій літературі та нормах законодавства України

Джерело	Характеристика поняття «фінансова діяльність»
Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 Загальні вимоги до фінансової звітності [3]	фінансова діяльність це діяльність, яка зумовлює зміни у величині і складі власного та позикового капіталів підприємства
Фінансово-економічний словник [4]	під фінансовою діяльністю суб'єктів господарювання розуміють цілеспрямовану систему заходів, що здійснюються підприємством задля реалізації поточних і стратегічних завдань його розвитку, забезпечення діяльності фінансовими ресурсами, управління ними, вчасного та повного виконання фінансових зобов'язань
Економічний тлумачний словник. Понятійна база законодавства України у сфері економіки [5]	це діяльність, пов'язана із формуванням, розміщенням і використанням власного капіталу, залученням і використанням коштів з зовні, сплатою відсотків за позичками, отриманням відсотків за депозитами, дивідендів тощо
Господарський кодекс України [6]	фінансова діяльність, відповідно включає грошове та інше фінансове посередництво, страхування, а також допоміжну діяльність у сфері фінансів і страхування
Налукова Н., Бадида М. [1]	фінансова діяльність це комплекс функціональних завдань, що здійснюються фінансовими службами підприємства для реалізації поточних і стратегічних цілей і пов'язані із фінансуванням, інвестиційною діяльністю та фінансовим забезпеченням операційної діяльності, що у результаті призводить до змін у складі власного й залученого капіталів

Джерело: розроблено автором на основі [1, 3, 4, 5, 6]

Українські та західні вчені-економісти єдині у тому, що страхові резерви відображають зобов'язання з відшкодування збитків та частину ресурсів страхової компанії, яка за звичайних умов діяльності достатня для сплати страхового відшкодування

за усіма укладеними договорами страхування. Вони мають абсолютний зв'язок з особливостями проведення тих чи інших видів страхування. На практиці величина страхових резервів відображає обсяг зобов'язань страхової компанії на звітну дату і може бути значно вищою від розміру сформованого власного капіталу.

Згідно з положеннями чинного в Україні законодавства страхові резерви поділено на технічні резерви та резерви зі страхування життя. Технічні резерви формують страхові компанії, що здійснюють загальне страхування і до них віднесено резерв незароблених премій, резерв заявлених, але не виплачених збитків, резерв збитків, які виникли, але не заявлені, резерв катастроф, резерв коливань збитковості. Резерви і страхування життя, зокрема резерви довгострокових зобов'язань та резерви належних виплат страхових сум формуються страховиками, які здійснюють страхування життя [7, 8, 10].

У західній страховій практиці передбачено формування таких типів технічних страхових резервів, як резерв незароблених премій, резерв збитків та резерв вирівнювання. Особливістю є те, що формуються такі страхові резерви залежно від виду оформлених страхових договорів, котрі можуть укладатись одним із таких методів: контракт підписується між страхувальником і страховиком ще до того, як сталася вказана подія чи відомий розмір збитку; контракт укладається після того, як сталася обумовлена у ньому подія, але ще перед тим, як визначено розмір шкоди [10].

Враховуючи те, що кошти страхових резервів належать не страховикам, а страхувальникам, тобто залучений капітал не є власністю страхової компанії, необхідним є державний нагляд. Положеннями чинних нормативно-правових актів чітко регламентовано не лише напрями, а й принципи розміщення страхових резервів. Так, принцип безпечності розміщення активів страхових компаній характеризує мінімальний інвестиційний ризик та передбачає надійне розміщення активів, що забезпечує їх повернення у повному обсязі [7].

Оскільки фінансова діяльність страховика пов'язана перш за все з формуванням та розміщенням страхових резервів та управління ними, можна зазначити, що в цьому аспекті фінансова діяльність дуже близько підходить до границі і поступово

переходить у інвестиційну діяльність страховика.

В табл. 2 наведено характеристики понять «страхові інвестиції» та «інвестиційна діяльність страховика».

Таблиця 2

Характеристика поняття «страхові інвестиції» та «інвестиційна діяльність» в наукових публікаціях

Джерело	Характеристика поняття
Яворська Т. В. [9]	<p>Страхові інвестиції — вкладення коштів страхових компаній в об'єкти інвестування з метою отримання прибутку. Страхові інвестиції втілюють у собі істотні риси інвестицій взагалі та мають свої особливості прояву.</p> <p>Страхова інвестиційна діяльність – це діяльність страхових компаній щодо вкладення її власних і залучених коштів тепер і отримання доходу у майбутньому. Зростання її ролі забезпечуватиметься вищою доходністю страхових інвестицій і їх конкурентоспроможністю на інвестиційному ринку</p>
Кузьменко О.Г. [10]	<p>Інвестиційна діяльність страхових компаній відіграє важливу роль в забезпеченні рівноваги попиту та пропозиції на фінансовому ринку та є ефективним інструментом розвитку національної економіки через фінансування об'єктів як фінансової, так і виробничої сфер національного господарства. Основними об'єктами інвестування страхових компаній є банківські депозити, дорогоцінні метали, нерухомість, цінні папери, прями інвестиції за напрямками</p>
Діденко Л.В., Павленко К.І., Устимук С.М. [11]	<p>Страхові інвестиції – це вкладення коштів страхових компаній в об'єкти інвестування з метою отримання прибутку. Страхові інвестиції втілюють у собі істотні риси інвестицій взагалі та мають свої особливості прояву, які можна розглянути через їх класифікацію</p>
Братюк В.П., Бошинда В. М. [12]	<p>Страхова інвестиційна діяльність – це діяльність страхових компаній щодо вкладення їх власних і залучених ресурсів на даний час і отримання доходу в майбутньому. Інвестиційна діяльність має відповідати вимогам Закону України «Про інвестиційну діяльність», який регламентує її здійснення на території України, а також вимогам Закону України «Про страхування» та іншим нормативним актам, які регулюють правила розміщення страхових резервів.</p>

Продовження таблиці 1

Джерело	Характеристика поняття
Братюк В.П., Бошинда В. М. [12]	Головною метою страхової інвестиційної діяльності можна вважати забезпечення найбільш ефективних шляхів реалізації інвестиційної стратегії страхової компанії та максимальної дохідності від фінансових вкладень за мінімальних ризиків
Баранов А.Л. [2]	Інвестиції страхової компанії можна визначити як вкладення власного, позикового й залученого капіталів, переважно в грошовій формі, в різні активи та фінансові інструменти інших суб'єктів господарювання з метою підвищення ринкової вартості страховика, а також досягнення іншого економічного чи позаекономічного ефекту

Джерело: розроблено автором на основі [2, 9, 10, 11, 12]

Потрібно зазначити, що в наукових публікаціях точаться дискусії стосовно цих понять.

Іноді науковці дотримуються прямо протилежних думок, що викликає необхідність формування більш менш загального підходу та структурування матеріалу.

Так, Баранов А.Л. зосереджується на розгляді інвестицій страхових організацій як «вкладення капіталу», оскільки вони протягом своєї діяльності формують певний капітал, який, на відміну від інших суб'єктів господарювання, включає в себе власний, позиковий і залучений. Цей капітал представлений переважно в грошовій формі. Тобто, маючи в розпорядженні значні за обсягами фінансові ресурси, а не матеріальні й інтелектуальні цінності, страховики, у свою чергу, вкладають їх у об'єкти підприємницької та інших видів діяльності. Отже, вживання поняття «вкладення капіталу» відображає специфіку діяльності саме страхових компаній, які переважно вкладають фінансові ресурси в об'єкти (інструменти) діяльності інших суб'єктів господарювання, бо вони не продукують нових матеріальних цінностей, адже, по суті, є фінансовими посередниками. Крім того, кінцевою метою інвестування, тобто вкладання капіталу, Баранов А.Л. вважає не створення прибутку (доходу), а забезпечення зростання ринкової вартості капіталу страхової компанії. Ця мета є ширшою та охоплює не тільки отримання прибутку, а й своєчасне виконання страхових

зобов'язань, підвищення прибутковості діяльності компанії, постійне генерування грошових потоків тощо [2].

Проаналізовані підходи до трактування інвестицій дають підстави для трьох основних висновків. По-перше, визначення вітчизняних дослідників істотно відрізняється від наведеного в Законі України «Про інвестиційну діяльність». Це стосується використання поняття «капітал», а не «цінність», а також мети інвестицій. По-друге, більшість науковців окремо не розглядають інвестиції залежно від суб'єкта господарювання, зосереджуючись лише на основному змісті цього поняття. Причому їхні визначення дуже схожі між собою. По-третє, простежуються намагання виокремити нове поняття «страхові інвестиції». Зазначене зумовлене тим, що в розвинутих країнах світу страхові компанії належать до провідних інституційних інвесторів, які акумулюють чималі грошові ресурси у вигляді страхових і пенсійних внесків та інвестують їх на фінансовому ринку.

Роль інвестицій у діяльності страховиків, форми капіталу, що інвестуються, об'єкти інвестування тощо відрізняються від інших суб'єктів господарювання, але це не змінює сутність даного поняття [9].

Управління інвестиціями страховика являє собою систему принципів, методів та інструментів розроблення й прийняття управлінських рішень, пов'язаних із його інвестиційною діяльністю. Таким чином, наступним кроком нашого дослідження буде з'ясування сутності інвестиційної діяльності. Це поняття набагато краще опрацьоване, на відміну від інвестицій, і науковцями, і практиками, й особливо державними й міжнародними інституціями. Незважаючи на специфіку діяльності, кожен суб'єкт господарювання може здійснювати інвестиційну діяльність та повинен відображати її результати у фінансовій звітності [2].

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про інвестиційну діяльність», «інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій... Інвестиційна діяльність забезпечується шляхом реалізації інвестиційних проектів і проведення операцій з корпоративними правами та іншими видами майнових та інтелектуальних цінностей» [13]. Це визначення є доволі загальним та передбачає можливість здійснення такої діяльності всіма суб'єктами — фізичними, юридичними особами та

державою. Звичайно, нас цікавить лише інвестиційна діяльність юридичних осіб, а саме страхових компаній.

На думку Баранова А.Л., діяльність страхових компаній має певні особливості, які обумовили поділ інвестиційної діяльності на дві окремі складові: власне інвестиційну та частину інвестиційної діяльності, яку слід віднести до операційної [2].

Цей факт підтверджується визначенням предмета безпосередньої діяльності страховика в Законі України «Про страхування» від 07.03.1996 № 85/96-ВР: «Предметом безпосередньої діяльності страховика може бути лише страхування, перестрахування і фінансова діяльність, пов'язана з формуванням, розміщенням страхових резервів та їх управлінням» [7]. Тобто інвестування за рахунок коштів страхових резервів є частиною операційної діяльності страхової компанії.

Такий поділ інвестиційної діяльності здійснюється на основі виду капіталу, який використовується для інвестицій. За рахунок власного й позикового капіталу страховики можуть інвестувати кошти в будь-які активи, за рахунок залученого — лише в певний перелік активів, визначених цим Законом.

На рис. 1 представлені складові інвестиційної діяльності страховика.

Єдиним обмеженням щодо складової власного капіталу — статутного капіталу є інвестування коштів до статутних капіталів інших страховиків. Згідно із Законом «загальний розмір внесків страховика до статутних капіталів інших страховиків України не може перевищувати 30 % його власного статутного капіталу, в тому числі розмір внеску до статутного капіталу окремого страховика не може перевищувати 10 %. Ці вимоги не поширюються на страховика, який здійснює види страхування інші, ніж страхування життя, у разі здійснення ним внесків до статутного капіталу страховика, який здійснює страхування життя» [7]. Інших обмежень щодо інвестування власних і позикових коштів страховика не встановлено.

Таким чином, теоретично визначивши сутність фінансової і та інвестиційної діяльності страховиків можемо зробити такі висновки:

– фінансова діяльність страховика є діяльністю, яка передбачає розробку та реалізацію управлінських рішень, пов'язаних із оптимальним формуванням страхових резервів із

різноманітних джерел та забезпеченням їх ефективного вкладення у дозволені активи відповідно до визначених принципів з метою забезпечення позитивних якісних та кількісних змін у складі та структурі власного та залученого капіталів;

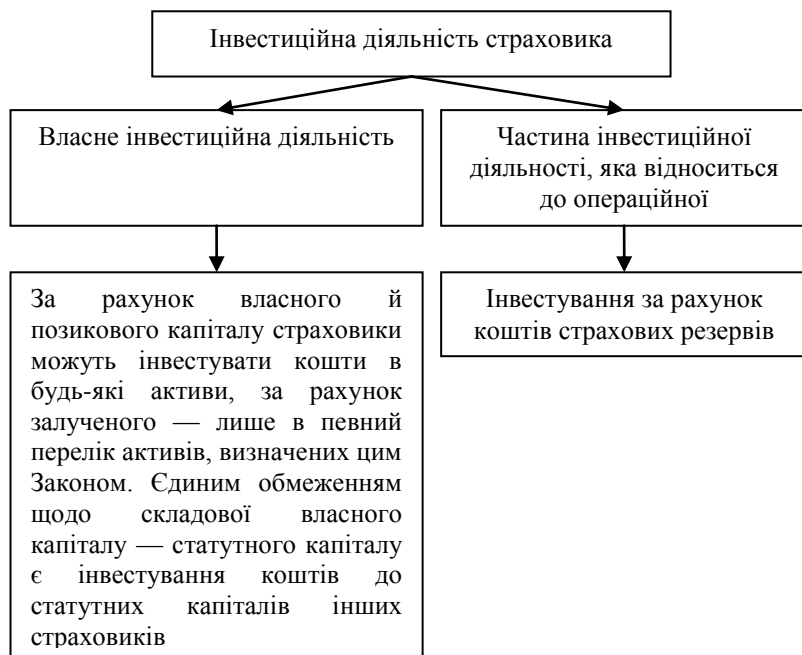

Рис. 1. Складові інвестиційної діяльності страховика
Джерело: розроблено автором

– інвестиційна діяльність є невід’ємною складовою загальної діяльності страхових компаній. Вона надає можливість страховикам отримувати дохід за рахунок розміщення тимчасово вільних коштів, який може слугувати додатковим фінансовим забезпеченням виконання страхових зобов’язань або інструментом зниження страхових тарифів для потенційних страхувальників.

З метою покращення результатів фінансової діяльності страховиків, доцільним вважаємо реалізацію таких заходів, як: адаптація українського страхового ринку до світових вимог фінансового регулювання та нагляду, проводячи активну

співпрацю з європейськими та міжнародними організаціями; удосконалення моніторингу діяльності страховиків і посилення контролю за дотриманням страховиками вимог щодо забезпечення платоспроможності, фінансової стійкості, розміру чистих активів, статутного капіталу та осіб, що мають значну частку капіталу страховиків; розробка та реалізація стимулів для страховиків, що добровільно дотримуються у своїй діяльності стандартів прозорості та підвищених вимог до платоспроможності й впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності; вивчення світового досвіду та розробка стимулів для того, щоб пріоритетними вкладеннями страхових резервів були цінні папери з фіксованим доходом, ОВДП, банківське золото, нерухомість та основним критерієм розміщення страхових резервів має бути мінімізація інвестиційного ризику та ліквідність таких активів; забезпечення формування інструментів для розміщення довгострокових страхових резервів за допомогою державних гарантій; запровадження стимулюючої податкової політики для розвитку довгострокового страхування життя, обов'язкового медичного страхування, участі страховиків у системі недержавного пенсійного забезпечення.

Основними причинами недостатнього розвитку інвестиційної діяльності страховиків в Україні є: недосконалість нормативно-правового регулювання у сфері страхування, неповна відповідність чинного законодавства європейським стандартам [2]; жорстке державне регулювання процесу розміщення коштів страхових резервів [10]; низький рівень капіталізації вітчизняних страховиків; нерозвинений фондовий ринок та відсутність надійних фінансових інструментів для проведення ефективної інвестиційної політики; високі інвестиційні ризики і низький рівень корпоративного управління [10]; відсутність практики розроблення дієвих інвестиційних стратегій; непрозорість страхового ринку.

Список джерел

1. Налукова Н. Фінансова діяльність страховика: концептуальні засади теорії і практики / Н. Налукова, М. Бадида. // Світ фінансів. – 2015. – №2. – С. 105–117.

2. Баранов А. Л. Сутність і напрями інвестиційної діяльності страхових компаній / А. Л. Баранов. // *Фінанси України*. – 2015. – №2. – С. 83–97.

3. Наказ Міністерства фінансів України Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 Загальні вимоги до фінансової звітності затверджений 07. 02. 2013 р. № 73 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_ doc2.nsf/link1/RE22868.html.

4. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Л. Г. Вознюк. - К. : Знання, 2007. - 1072 с.

5. Гордієнко К. Л. Економічний тлумачний словник. Понятійна база законодавства України у сфері економіки / К. Л. Гордієнко. - [вид. 2-ге, перероб. і доп.]. - К. : КНТ, 2007. - 360 с.

6. Господарський кодекс України від 01. 2003 р. № 436 - IV [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

7. Про страхування : закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>.

8. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України Про затвердження ліцензійних умов провадження страхової діяльності від 28. 08. 2003 р. № 40 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0805-03>.

9. Яворська Т. В. Сутність, види та функції страхових інвестицій / Т. В. Яворська // *Економіка і регіон*. — 2009. — № 1. — С. 192—195.

10. Кузьменко О. Г. Інвестиційна діяльність страхових компаній / О. Г. Кузьменко. // *Фінансовий простір*. – 2013. – №3. – С. 159–163.

11. Діденко Л. В. Інвестиційна діяльність страхових компаній в сучасних умовах / Л. В. Діденко, К. І. Павленко, С. М. Устимчук. // *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. – 2014. – №1. – С. 68–80.

12. Братюк В. П. Інвестиційна діяльність страхових компаній [Електронний ресурс] / В. П. Братюк, В. М. Бошинда // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2016/17-2016/17.pdf>.

13. Про інвестиційну діяльність : закон України від 18.09.1991 № 1560-ХП [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.

© Журавльова Т.О., 2018